

KÖNYVESPOLC

Gróf Károlyi György naplófeljegyzései 1833–1836

Több mint 300 oldalas könyvet tart kezében az olvasó, ha gróf Károlyi György naplófeljegyzéseivel kíván megismerkedni. Egy olyan több száz oldalas könyvvel hozott össze jó sorsom és kíváncsiságom, amelynek egy része joggal nevezhető úti-beszámolóknak is, hiszen Károlyi azért fogott lúdtollat a kezébe, hogy elsősorban másfél éves egyiptomi és keleti utazásának állomásait rögzítse. Szándékosan fogalmaztam úgy, hogy „utazásainak állomásait rögzítse”, mert útiélmény-beszámolóknak nehezen nevezhetők a feljegyzések. Ennek ellenére mégis azt kell mondanom, hogy érdekesítő, lenyűgöző olvasmányt, igazi szellemi csemegét jelent a napló és még mindaz, amit a kötetet szerkesztő Fazekas Róza fontosnak tartott az utazást megörökítő írások mellett közölni.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltári Közlemények sorozat 26. köteteként megjelent munka nemcsak Károlyi naplójának közlése miatt, hanem az óriási erőfeszítést, utánjárást igénylő, hatalmas jegyzetapparátus, a mindenre kiterjedő, széleskörben kitekintő tanulmány és a lenyűgözően érdekes képanyag révén is kitűnő munka.

Aki figyelemmel kíséri a szabolcsi levéltárosok többéves munkája alapján megjelent különböző kiadványokat, az már régóta felfigyelhetett arra, hogy nagyon sokrétű, megalapozott tudományos felkészültségre építő alkotóműhelyé is vált az intézmény. Az évkönyvek, a sorozatok, a forráskiadványok bizonyítják, hogy a jórészt a középkorsz-tályt képviselő levéltárosok mindegyike – más-más területen ugyan, de színvonalasan – látja el feladatát. És felkészültségüket bizonyítandó, nemcsak a kiadványokkal, hanem az évente, nagy érdeklődés mellett megrendezésre kerülő levéltári napokon is megmérettetik magukat.

Gróf Károlyi György az egyik legismertebb és leggazdagabb magyar arisztokrata család tagja 1802-ben született és jogot végzett a pesti egyetemen. Katona lett, de néhány évi szolgálat után kilépett a szolgálatból. A magyar és a német nyelv mellett franciául és angolul is megtanult. Nagykorúságának elnyerése után testvéreivel megosztotta a családi birtokot. Ettől kezdve nemcsak öröklött birtokain gazdálkodott, de újabbakat is szerzett. Származásánál fogva joga volt az országgyűléseken is megjelenni, és kezdetben Széchenyi, majd Wesselényi reformgondolatait pártolta és támogatta.

Károlyi naplója lényegében azért született, hogy saját magának rögzítse az utazás egymás után következő eseményeit, és nem azért, hogy élményeinek leírásával másokat is gyönyörködtessen. Még azt sem mondhatjuk határozottan, hogy Károlyi azért tette meg nagy területeket bejáró utazásait, mert a XIX. sz. eleje óta, az arisztokrata körökben divattá vált a külföldi utazás. Lehet, hogy ez is közrejátszott elhatározásában, hogy vé-

gigutazik a Nilus mentén; hogy meglátogatja a Szentföldet, a mai Szíria, Irak és Törökország területét. De a napló sorai másról tanuskodnak. Ő maga írta 1834-ben, hogy „... én keveset láttam utazásaimban, melynek későbbi időkben hasznát nem vehettem volna ...” Az egész naplóra a nyitottság a jellemző. Egy-egy félmondattal a hazai állapotokra utal, összehasonlítva azokat a látottakkal. És ami még feltűnőbb: az a hatalmas műveltség és olvasottság, amely csaknem minden oldalon lenyűgözi az olvasót. Károlyira és a többi reformkori arisztokrata többségére is igaz az a megállapítás, hogy alaposan felkészült, hatalmas műveltséggel rendelkező és e műveltséget alkotó módon felhasználni is tudó emberekkel találkozhatunk körükben. Fazekas Róza idézi Francis Baconnak egyik – máig érvényes – megállapítását: „az utazás a nevelés része”.

Károlyi egy részleteiben nem ismert Nyugat-Európai út után, 1833 végén indult el Bécsen át Rómába, Nápolyba, Sziciliába. Röviden leírja, hogy hol járt, mit látott, kik látták vendégül a helyi arisztokrácia vagy az osztrák birodalom diplomáciai tagjai közül. Különösen megragadta képeletét a szicíliai hegyek között tett néhány napos utazás. Leíró stílusát félreletve élményszerű beszámólót közöl a szegénységéről, a kietlen zord tájról, az átélt zivatarról. Majd visszatérve Nápolyba, illetve innen Messinába utazva, hajón teszi meg az utat Alexandriáig, Kairóig, majd bérelt hajón, tevé- és számárháton utazik végig a Niluson illetve a Nilus mentén. Jellemző írására, ha naplójából az alábbi néhány sort idézem: „... egypár más kisebbeket [templomokat] is néztünk, melyek egyike egy kis Ízisznek szentelt templom, belsőjében három kis szoba van, mind hierogliphákkal és bas-relieffel [féldomborművel] igen szépen kiékesítve. A másik egy úgynevezett typhonicum, vagyis kis templom a hamis istenségnek szentelve, mely szép oszlopokkal ékes, és belső falai emberek áldozataival vannak kidolgozva.” Szinte valamennyi meglátogatott helyről hasonló stílusban ír.

Mondhatnák, hogy eléggé száraz olvasmány lehet Károlyi György írása, de biztos állíthatom, hogy nem az. Az olvasót lenyűgözi ugyanis az hatalmas ismeretanyag, amely szinte minden oldalon megjelenik valamilyen formában. A meglátogatott táj, épület hol olvasmányélményeire emlékezteti Károlyi Györgyöt, hol pedig Fazekas Róza kápráztatja el olvasót azzal a mindenre kiterjedő figyelemmel és gazdag tudásanyaggal, amelyet a jegyzetek tükröznek. És ez a két dolog az, amely összeköti a több mint másfél száz évvel ezelőtt keletkezett írást a XXI. sz. elején tevékenykedő olvasóval. Magas és elmélyült klasszikus és általános műveltség jellemzi mindkét embert.

Károlyi György az út egy részén többet magával utazott, sőt felfogadott egy festőt is azzal a szándékkal, hogy a látott és megörökítésre érdemes épületekről, tájakról vázlatot készítsen, amelyeket később majd megfest. A festővel azonban elégedetlen volt Károlyi, és egyiptomi útjuk végén

felmondott neki. Sajnos a festő a vázlatokat is magával vitte, így nincs tudomásunk arról, hogy mi lett a rajzok sorsa. De Fazekas Róza ezért a hiányért is kárpótol bennünket: olyan képeket, metszeteket válogatott a könyv illusztrációjául, amelyek akár Károlyi festőjének ceruzája, metszőkése segítségével is készülhettek volna.

Fazekas Róza úgy érezte, hogy az utazási naplót, mintegy függelékként, azzal teszi teljesebbé, ha kiegészíti azt Károlyi itthoni, 1835 nyara és 1836 májusa között keletkezett naplójával. Szerencsésnek tarthatjuk ezt a választást, mert a mintegy 60 nyomtatott lapnyi írás érzékletes és eleven képet fest a fiatal magyar arisztokrata hazai hétköznapjairól. Károlynak nemcsak gondatlan szórakozásból állt az élete, hanem komoly munkából is. Gazdaságait látogatta végig, felmérte állapotukat, döntött tovább fejlesztésükről, de nem mulasztotta el felkeresni ismerőseit, barátait sem. A sorok között pedig egyre nagyobb szerepet kap a szerelem fellángolása is. Károlyi mind többször és többet ír arról, hogy rövidesen megnősül. A lányos házaknál tett látogatásait is elsősorban ez a szándék irányítja.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Károlyi naplóját feldolgozó kötete egyike az utóbbi években megjelent legjobb hazai tudományos forrásközléseknek. Hatalmas tudományos apparátusa segítségével nemcsak a Károlyi által meglátogatott országok nevezetességeiről kapunk mindenre kiterjedő ismereteket, de a XIX. századi arisztokrácia képviselőiről is széleskörű ismeretekhez jutunk. Károlyi naplóját részben németül, részben francián, részben magyarul írta. Az idegen nyelvű szövegek fordítása *Jó Etelka és Nagyné Schmelcz Erika* kitűnő felkészültségét mutatják.

Hálásak lehetünk a Nemzeti Kulturális Alapprogram Levéltári Szakmai Kollégiumának is, hogy ilyen nagyszerű munkához nyújtotta támogatását. Ajánlom mindazoknak ezt a könyvet, akik többet szeretnének tudni a XIX. századi honfitársainkról, az akkori világról és kultúráról.

(Nyíregyháza, 2002).

D. Tóth Béla

Demeter Zayzon Mária két új kisebbségtudományi kötete¹

Igen kevés azon hazai kisebbségkutatók száma, akik egyaránt tömören mozognak a határon túli magyarság, és a határainkon belül élő, nemzeti és etnikai kisebbségek társadalmi viszonyainak világában. Ezen szakemberek egyike, Demeter Zayzon Mária két olyan kötetet is letett az asztalunkra, amelyek joggal tarthatnak igényt a Kárpát-medence népeinek együttélése iránt fogékony olvasóközönség érdeklődésére.

A szerző belülről ismeri a kisebbségi léthelyzetet, hisz élete első kétharmadát romániai szociológusként élte meg, utolsó harmadában pedig az

anyaország kisebbségeit tanulmányozhatta. Az 1990-es évtizedben többek között a Komárom-Esztergom megyei német és szlovák nemzetiség körében végzett reprezentatív kérdőíves vizsgálatokat, amelyek eredményét kandidátusi értekezésében és az *Ontudatosodás és önfeladás között* (Tatabánya, 1993) című kötetében adta közre. A fővárosi kisebbségi szempontú térképét megrajzoló, úttörő munkája pedig a *Budapesti népességi, etnikai arculata* címmel jelent meg 1994-ben.

Elsőként ismertetendő könyve – a *Kisebbségek – közösségek határon innen és túl* – másfél évtized hazai és határon túli vonatkozású írásából ad mustárt. A kötet érdekessége, hogy a magyar mellett a kutató német, angol és szlovák nyelvű publikációiból, előadásából is válogat. Az első egységben átfogó kérdéseket tár elénk, nevezetesen a magyarországi kisebbségkutatók történetének vázlatát, a hazai népcsoportok szociológiai jellemzőit, vizsgálatuk módszertani következtetéseit, illetve beszámolót egy az etnikai konfliktusok elméletéről és kezeléséről rendezett nemzetközi tanácskozásról. Ezt követően Demeter Zayzon Mária a korábban említett Komárom-Esztergom megyei németek és szlovákok, továbbá a baranyai svábság nyelvállapotára, kulturális és történeti tudatára, a kisebbségi önkormányzatokra, valamint az interetnikus viszonyokra vonatkozó vizsgálatainak eredményét teszi közzé.

A következő fejezet Budapest és azon belül a nemzetiségileg egyik legszínesebb kerület: Kőbánya etnikai képébe enged bepillantást. A kétmillió-s világvárosban, a néhány ezrestől a százezres nagyságrendű lélekszámig, mind a tizenhárom, hazánkban honos népcsoport megtalálható, mellettük a nemzetiségi státussal nem rendelkező, harmadik világbeli bevándorlók is kimutathatók. A szociológusok tanulmányaiból megismerhetők az egyes etnikumokhoz tartozók közelmúltbeli hullámai és térbeli elhelyezkedése. Mivel Demeter Zayzon Mária évekig a Budapest X. kerületi polgármesteri hivatal kisebbségi csoportját vezette, több dolgozata foglalkozik a kőbányai nemzetiségekkel, a lengyel katolikus templom és egyesület élénk hitéletéről a cigányok peremhelyzetéig.

Könyvek olvasása közben született gondolatok képezik a kötet negyedik egységét: a magyar-szlovén határ két oldalán lezajlott kutatások, erdélyi kisebbség- és művelődéstörténeti, az ausztráliai magyarság és a hazai németiség önismereti kiadványairól szólnak az önmagukon túlmutató recenziók. A szerző sokoldalúságát igazolja, hogy a néprajz és szociográfia kérdéskörének is önálló fejezetet szentel. Tartalomelemzésnek vetette alá a Laki-telek Alapítvány paraszti önéletről pályázatára érkezett pályaműveket, érdekes megfigyeléseket végzett a kolozsvári ócskapiacsn, több írásával pedig az öltözködés szociológiájába avat be bennünket. Társadalomnéprajzi, kultúrhistoriái, falukutatói reflexiók színezik e könyvrészt.

A záró fejezet mintegy előrevetíti a később önálló köteté fejlesztett, korszerű témakört, hiszen a hazai kisebbségekkel kapcsolatos ismeretekkel foglalkozik az interneten. Demeter Zayzon Mária sok évig ugyanis a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal dokumentációs részlegét irányította, s ilyen minőségében módja nyílott létrehozni

¹ Kisebbségek – közösségek határon innen és túl. (Bp., Budapest, 2002); Kisebbségek a világhálón. (Gondolat Kiadó, Budapest, 2003)

és folyamatosan működtetni 1998-tól a hivatal honlapját.

A *Kisebbségek a világhálón* című műve valóban név, hiszen ilyen mélységben senki sem dolgozta fel eddig ennek a valóban XXI. századi technikai vívmánynak a kisebbségek életében betöltött szerepét. A könyv a magyarországi nemzeti, etnikai kisebbségekkel kapcsolatos internetes tájékoztatás kérdését veszi górcső alá, és pedig a tartalmak, a szolgáltatók és a felhasználók oldaláról.

Szerzőnk jó érzékkel ismeri fel, hogy a mindössze alig évtizedes múltú világháló példátlan lehetőségeket hordoz a társadalmi-kulturális kommunikáció egészére nézve, ugyanakkor az egyes népcsoportok hátrányos helyzetét az informatikai egyenlőtlenséggel is mérhető. Számbavevő az információs társadalom kérdéseire irányuló, nemzetközi és hazai kutatásokat, vizsgálatait a törvényben nevesített tizenhárom magyarországi nemzeti és etnikai kisebbség lehetőségeire összpontosította. Olyan kérdésekre keresett választ, mint: Milyen gyorsan és mértékben szereznek jártasságot a digitális írástudásban a kisebbségek, és válnak az információs társadalom tagjává? Milyen változásokat hozhat a kisebbségek számára az új típusú kommunikációs stratégiák kidolgozása az internet fogyasztói és szolgáltatói oldalán?

Felkutatta és rendszerezte az egyes közösségek által létrehozott honlapokat, valamint a róluk szóló, de más szolgáltatóktól származó *netes* tartalmakat is. Mélyinterjúkat készített a kisebbségügy különböző kormányzati és kulturális intézményeiben, kisebbségpolitikai és informatikai dokumentumokat elemezte, s főként sok száz órát „bolyongott” maga is a világhálón, nemzeti és nemzetközi adatbankokban, adatbázisokban.

A kötet négy fő egységből épül fel. Először az internethozzáférés és -használat kérdését tekinti át a magyarországi kisebbségek körében. Ennek során kitér az ellátottság hátrányaira, az azok javítását célzó programokra, az oktatási intézmények, önkormányzatok, családok, rétegek informatikai helyzetére. Azután számba veszi a hazai népcsoportokról szóló, internetes tartalmakat, beleértve az egyes közösségek saját tartalomszolgáltatói tevékenységét, a több kisebbséget érintő honlapokat, valamint az anyaországok világhálós tudósításait a közöttünk élő nemzetrészeikről.

Önálló fejezet foglalkozik a könyvben a honi kisebbségekről szóló, nem magyar nyelvű internetes tartalmakkal. Demeter Zayzon Mária itt kamatoztatja széles körű nyelvismeretét. A világ összes internetező lakosát 2001 decemberében 529 millióra becsülték, amelynek 43 %-a angol, 6,8 %-a német, 3,3 %-a francia nyelvű oldalakat olvasott. Léven e három nyelv egyaránt világnyelv, a szóban forgó kötet áttekintése valójában valamennyi földrészre kiterjed. Metodológiai újdonsággal szolgál a kutatás internetes tartalomkeresési módszereinek kialakítását taglaló záró rész mindazoknak, akik a kérdéskör további tanulmányozására vállalkoznak.

Az elsőként ismertetett könyvet német, angol és szlovák nyelvű rezümé, valamint az 1990. évi népszámlálás anyanyelvi adatait megjelenítő tér-

kép egészíti ki. A második kötet mellékletében statisztikai adatok, táblázatok, dokumentumok találhatóak. A használhatóságot bővít a bibliográfia, német nyelvű tartalomjegyzék és összefoglaló növeli.

Demeter Zayzon Mária két új műve a Kárpát-medencei kisebbségekkel foglalkozó szakirodalom jelentős állomásaként értékelhető. Tudományos hozadéka mellett, tényekkel támasztja alá ama empirikus tapasztalásunkat is, hogy a térségünkben élő népek viszonyára nem csupán a konfliktusok jellemzők, hanem a harmonikus együttélés, az egymást gazdagító, interkulturális hatások is. A sok esetben fogyó lélekszámú közösségek megmaradása szempontjából reménytelen fejlemény lehet, hogy eme akkulturáció mind a többségtől a kisebbség felé, mind a nemzetiségektől a többség felé is irányul. Csak remélhetjük, hogy az egyesült Európában ez az empátiuk közeledés lép a XX. század kizárólagosságainak és konfrontációinak helyébe.

Székelly András Bertalan

A csongrádi múzeum füzetsorozatáról

1998-ban indították útjára a *Múzeumi Füzetek Csongrád* című kiadványsorozatot Szűcs Judit főszervezőtől gondozásában, s azóta szívós következetességgel évente megjelenik egy-egy szám 32 oldaltól 120 oldalig terjedő terjedelemben. Legutóbb – 2003-ban – már a hatodikat vehették kezükbe az érdeklődők. Mire is törekedhet egy vidéki közgyűjtemény szerény lehetőségekkel rendelkező alkotócsoporthat, amikor szakmai könyvsorozatot indít? A főszerkesztő az első füzet fűlszövegében kinyilvánítja, hogy a csongrádi múzeumi füzetek célja egy dél-alföldi kisváros múzeumi életének, az intézményhez kötődő munkának a bemutatása. Emellett azonban érzékelteti azt is, hogy van némi kockázat a vállalkozásban, hiszen kérdéses az anyagi feltételek folyamatos biztosítása és az olvasóközönség megnyerése. A kezdeményezés a jelek szerint sikerrel járt. Megtalálták a szükséges forrásokat és az értő befogadókat, hiszen a füzetek igényes technikai kivitelben, műnyomó papíron immár hat éve rendszeresen közvetítik az eredményeket az érdeklődőkhöz.

Az egyes kötetek összeállításában tematikai szempontok az irányadók. Tudjuk, több múzeumban is bevett szokás – köztük a csongrádiak anyaintézetében, a szegei Móra Ferenc Múzeum háza táján is –, hogy egy-egy kiadványban a muzeológia valamelyik szakterületének teremtenek publicitást. A csongrádiak először „helytörténeti szám”-mal jelentkeztek, ezt a régészet, majd a néprajz témaköre követte, a negyediket „megyei történeti szám”-ként mutatták be, az ötödik kiállítási vezetőként történeti-néprajzi irányú, a hatodikban pedig a néprajz- és a nyelvjárás kutatás határozza meg a tartalmat. Felsőrolásunk máris jelzi a csongrádiak érdeklődésének széles skáláját, ami elismerésre méltó ugyan, de veszélyeket is rejt magában. Egy kisvárosi múzeum érthetően törekszik sokszínűsége, lehető teljességre publikációinak

tematikáját illetően, hiszen a helyi közösség, a „célközönség” elvárja tőle, hogy információkat kapjon települése történetéről a régészeti emlékektől napjainkig, vagy hogy hiteles adatokhoz jusson a hagyományos népi életformáról, a tájnyelvi jellemzőkről. Miként lehet azonban kutatót találni a sokféle szakterülethez, amikor a muzeológus gárda létszáma nagyon is korlátozott? Bizony, a legtöbb kisvárosi múzeum arra kényszerül, hogy – állandó helytörténeti-néprajzi kiállításának színvonalas megvalósításán túl – szűkre fogja kutatási területét, s a vállalt feladatokat szakemberei felkészültségéhez igazítsa. A csongrádi múzeumban évek óta Szűcs Judit személye révén a néprajzi, Erdélyi Péter által pedig a város történeti tematikában várható el elsősorban tudományos eredmény.

Noha a helyi szakemberekkel szemben egy kis közgyűjteményben sokkal inkább elvárják a polihistori felkészültséget, hiszen „mindenesnek” kell lenni az intézmény és a hely igényeinek következtében, a szaktudomány ugyanakkor egyre inkább a specialistáktól várja és kapja az újabb eredményeket. A csongrádiak kétféle módját is megtalálták annak, hogy feloldják ezt a dilemmát. Egyrészt olyan témákat választanak, amelyről a tudományosság szempontjából érdemi mondanivalójuk lehet, így például Szűcs Judit a népi táplálkozásnak, Erdélyi Péter a szőlőtermesztésnek és borászatnak a helyi kultúráját tárja fel, másrészt pedig szövetségeseket találnak a saját gárdájuk által nem művelt tudományterületek helyi műveléséhez. Így jelenhettek meg tartalmas dolgozatok (a 2. füzetben) Csongrád város őstörténeti, vaskori, bronzkori régészeti leleteiről Horváth László András, H. Simon Katalin, V. Szabó Gábor tollából; ennek eredménye (a 3. füzetben) Nagy Veronika monografikus igényű tanulmánya Csongrád város gazdálkodásáról; így közölhették (az 5. számban) Mód László gazdaságtörténeti elemzését a XVIII. és XIX. század fordulójáról, valamint Deák József Áron tájtörténeti adalékait és élőhelyterképeit; s ezáltal kaphatunk kitűnő képet Csongrád nyelvjárásáról H. Tóth Tibor és Bárdos Lajos publikációiból (a 6. füzetben).

Természetes, hogy a múzeum áll a közlemények homlokterében. Érthető, hogy az első füzetben Erdélyi Péter rövid summáját adja Csongrád történetéről, mert ez egyben vezérfonal a helytörténeti kiállításához. Érdekes a mai múzeum elődjének 1927-ben készült leltára, s csak sajnálni lehet, hogy az itt megnevezett tárgyak nagyrészt elkalodtak. Helyénvalónak érezzük, hogy egy jelentős időszak kiállítás ismertetőjét e sorozatban tették közzé (a 4. füzetben), mert így a „Szent István királyi vármegyeszékhelye, Csongrád” című millenniumi kiállításhoz a látogató jó kalauzt, az utókor pedig fontos dokumentumot kapott. A múzeum állandó kiállításának város történeti részéhez „Csongrád évszázadai” címmel Erdélyi Péter és Szűcs Judit állított össze vezetőt (az 5. füzetben).

Trogmayer Ottó az 1999-ben megjelent kötet ajánlásában azoknak szánja a kiadványt, „akik szeretik pátriájukat, érdeklődnek annak múltja iránt, és tesznek is azért, hogy a múlt emlékei ne menjenek veszendőbe”. Valóban találóan szólította meg a közönséget, amelyhez a helyi múzeum sorozatának darabjai szólnak: az iskolázott – illet-

ve most iskolázódó – érdeklődő embereknek, olyanoknak, akik múltjával, népe hagyományos kultúrájával együtt szeretnék ismerni a nekik otthont adó várost. Harmóniát sejtünk tehát az éves rendszerességgel megjelenő csongrádi múzeumi füzetek és a múzeumlátogatók együttműködésében.

Úgy hírlík – többek között az Európai Unióhoz való csatlakozás következményeként – átszervezés előtt áll újra a magyar múzeumügy. Szeretnénk hinni, hogy ennek az átalakulásnak legkevésbé a kisvárosok múzeumai lesznek a vesztesei. A helyi közösségeknek szükségük van olyan közgyűjteményre, ahol a letűnt századok emlékei megtekinthetők, s szükségük van olyan tudományos műhelyekre, ahol a helyi örökség feltárását, elemzését végzik. Az áttekinthet hat kiadvány, a csongrádi példa megerősít bennünket abban a meggyőződésben, hogy lelkesedéssel, kiváló szakmai felkészüléssel, jó szervezéssel, megfelelő munkamegosztással a korlátozott lehetőségek között is lehet eredményes munkát végezni, s egy városi múzeum képes sikerrel betölteni sokszínű feladatát.

Kovács Dániel

Öltözködési műhelytitkok

Szerk.: Barna Mária és Pusztai Gabriella.
Tiszazugi füzetek 7.

Egy konferenciaanyag közzétételével jelentkezik újra az 1970-es évek elején elindított, néhány füzet után tetszhalálba merült *Tiszazugi Füzetek* kiadványsorozata. Annak idején az alapító szerkesztők egy Körös és Tisza menti kistáj, a Tiszazug és az egykori nagykunvárosi Kunszentmárton, a térség közigazgatási, oktatási és részben gazdasági központja számára kívántak egy helytörténeti, néprajzi, művelődéstörténeti periodikát alapítani. Ezzel igyekeztek segíteni a kistáj kunszentmártoni múzeumának megalapítását, szolgálni az 1970-es években Kunszentmártonban évente megrendezett tiszazugi tematikus tanácskozások anyagának közzétételét. Konkrét tudományos kutatások segítségével szerettek volna egy egészséges helyi öntudatot kialakítani, a szülőföld ismeretét és szeretetét erősíteni.

A sorozat folytatói, a szerkesztő Barna Mária és Pusztai Gabriella hasonló célokat követnek. A kunszentmártoni múzeum egyik, az öltözködés történetét és a viseleti iparok egy részét bemutató kiállításához kapcsolódó tudományos előadások szövegét tették közzé. A kutatások egyik szervezője, Szabó László néhány pontatlanságot is tartalmazó előszava után a Jász-Nagykun-Szolnok megyei múzeumi szervezet munkatársai tanulmányai következnek. *Gulyás Éva* a XVIII-XX. század kunszentmártoni és környékbeli szabómesterség helyzetét tekintette át. Ennek kapcsán utalt a viselet, a népviselet változására, átalakulására. *Pusztai Gabriella* Szűcs Imre kunszentmártoni cipésmester életútját tekintette át életrajzi interjúja segítségével. Cikkében röviden kitért a cipésmesterség múltjára és a technológiai folyamatokra is. Kun-

szentmártonban a szűcs mesterség volt a legjellemzőbb. Ennek történetét – néhai Turcsányi István kéziratára alapozva – Szabó István foglalta össze. A Nagy-kuntság, de más táj is őriz több olyan viseleti darabot, amelynek párhuzamai távolabbi keleti népeknél is megtalálhatók. Közéjük tartoznak a bőrruhák és a nemezből készült viseletek is, mint pl. a szűr. Ez nemcsak anyaga, hanem szabásmintája révén is rokonságot mutat ázsiai viseleti darabokkal. Ennek kérdését a magyar néprajzi viselet-történeti irodalom jól feldolgozta. Ehhez szolgálat adalékokat Bartha Júlia írása a kun-sági viselettel kapcsolatosan. Folklorizmusnak nevezzük azt a jelenséget, amelynek során napjaink kultúrájába beemelünk a paraszti műveltségéből származó elemeket. Ennek sok példáját láthatjuk ünnepi és mindennapi viseletünkben is: hímzésekben, viseleti tartozékokban (táskák, tarisznyák, zsebkenedők stb.) Róluk Füvessy Anikó írt. A kötet végén Pusztai Gabriella közzétette a kunszentmártoni szabó és szűcs legények életét rendező szabálykönyvet. Ez páratlan dokumentum, érdemes a mielőbbi elemzésre. A kötet tanulmányait színes és fekete-fehér képek, valamint jól sikerült rajzok illusztrálják.

A Tiszazugi füzetek 7. száma tanulságos olvasmány. Sok fontos új ismeretet közöl az olvasóval közelebbi vagy távolabbi múltunkról, jelenünkről, elődeink: szüleink és nagyszüleink életéről. A kunszentmártoni múzeum gyűjteményi és kutatási arculatát elsősorban a kézműves mesterségek, a kismesterségek, a háziipar vizsgálata határozza meg. Állandó kiállításában ezeket mutatja be. A további kiadványok valószínűleg nemcsak ezzel a témakörrel foglalkoznak majd, hanem jelzik azt a sokszínű helytörténeti és néprajzi kutatótevékenységet, amely a múzeum körül szerveződik. Remélem, a kötet sok kunszentmártoni és tiszazugi család könyvtárába bekerül.

(Kunszentmárton, 2003. Beszerezhető: Helytörténeti Múzeum 5440 Kunszentmárton, Kerületi ház u. 8.)

Barna Gábor

TÖTSZEGI TEKLA

A Mérai Kötény

A Kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság gondozásában, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával 2003-ban jelent meg a szerző kötete. Méra, Kalotaszeg Nadas-menti csoportjának népművészetben – zene, tánc, viselet – gazdag, karakteres faluja 1200 lelket számlál, 2/3 része református magyar.

A székelyföldi szerzőnek, aki más szokásrendbe született, a népviselet táji változatáról nem volt előzetes, részletes ismerete. Mint mindenki, aki a hagyományos viseletkultúrára rácsodálkozik, vagy értékeli, első helyen említi Kalotaszeget. A 40 falu viseletének sajátosságait, különbségeit az fejezheti fel, aki benne él, aki naponta szembesül az elvárásokkal, igazodik az iratlan törvényekhez. Tudatosság kell ahhoz, hogy azt a sokféle irányzatot, változást, formagazdagságot, színt és díszítést elvet felfedezze, rendszerbe foglalja, ami itt most bemutatásra kerül. Tötszegi Teklának húsz éve van e munka mögött. Szeretettel, nyitott szemmel él együtt velük. Ez a záloga e kötet megjelenésének, sikerének.

A XX. század első évtizedeitől napjainkig készült. 2016 kötetnyi vizsgált meg, 257 tulajdonost szólított meg, akik nemcsak rendelkezésére bocsátották legféltettebb öltözetdarabjukat, de minden feltett kérdésre válaszoltak, sőt – közvetett módon – befolyásolták a kutatást. E monografikus mű megfelel a legmodernebb néprajzi kutatás elvárásának úgy, hogy egyszerre tudományos és célszerűen hasznos. Azok is gazdagodnak ismeretekben, akik a gyakorlat oldaláról, a megvalósíthatóság felől közelítenek.

A kötet fejezetei úgy vallanak az öltözet kapcsán az alkotó emberekről, hogy világossá válik minden részlet, változás, a kívülről jött hatásokra – divatra való reagálás, elfogadás – elutasítás, avagy megtermékenyítés. Hímzők, gyöngyfűzők, viseletkészítők eligazítást kapnak az öltésfeleségek technikai megoldására, amit a fekete-fehér és színes fotók tovább erősítenek. A szerző mérnöki pontossággal ad számot minden fejezethez tartozó adatról, ami alátámasztja a vizsgált részlet hitelességét, módszerét.

Kötéses ruhából 1719 darabot vizsgál, amihez 90 db színes kötésmintát közöl. Szedések leggyakoribb motívumainak 30 változatából lehet válogatni. A 73 db számítógépes grafikával, színjelzéssel közölt minta könnyen leolvasható. Zseniálisan egyszerűvé teszi a modern eljárással az újra alkotók munkáját. Pántlikaminták, széldíszek, sőt a „szórfélék”, gyapjúkászmer szövetek mintázataira is ad példát, elnevezésükkel együtt.

Tötszegi Tekla Kalotaszeg népművészetének jobb megismeréséhez olyan kötetet ajándékozta meg olvasóit, hímzőit, ami a XXI. század Európájába is méltán számíthat elismerésre.

Tisztelet és köszönet Neki, s mind a 324 adatkötőnek.

(Krizsa Könyvek 18. Kriza János Néptajzi Társaság. Kolozsvár, 2003.)

Borbély Jolán